

УДК 339.9

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

Тохтамиш Т.О., Мірошніченко Я.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

У роботі розкрито теоретичні аспекти організації зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. Визначено, що в залежності від предмета існують такі форми міжнародної торгівлі: торгівля промисловими товарами, машинами, обладнанням; торгівля сировинними товарами; торгівля послугами і торгівля продукцією інтелектуальної праці. Для аналізу спеціалізації держави на світових ринках і оцінки її переваг використовується індекс виявлених порівняльних переваг, тобто Індекс Баласа.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішня торгівля, експортна спеціалізація, індекс Баласса.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку глобалізації та інтеграції світової економіки характеризує Україну як державу з високим економічним потенціалом, яка не може залишитися осторонь світових процесів. Тісне зовнішньоекономічне співробітництво ЄС з провідними країнами світу є одним з головних чинників розвитку світового господарства. Відповідно, входження України до світової економічної спільноти являється досить вагомим пріоритетом розбудови нашої держави. Тому дослідження проблем розвитку зовнішньої торгівлі набуло особливої ваги в останні роки, адже Україна вбачає пріоритетним завданням для себе вступити до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним дослідженням зовнішньоторговельної діяльності України та її місця в системі світових економічних зв'язків присвячено праці відомих науковців: В.Г. Андрійчука, В.М. Гейця, С.О. Радзівської, А.Ю. Сібекіної, Л.В. Шинкарук та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У якості удосконалення здійснення зовнішніх торговельних відносин України з країнами ЄС було запропоновано використати інструмент, який дозволяє здійснити аналіз спеціалізації держави на світових ринках та оцінити її переваги – індекс виявлених порівняльних (індекс Баласса).

Мета статті. Метою статті є дослідження теоретичних і методичних засад організації зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення здійснення зовнішніх торговельних відносин України з країнами ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі однією з основних рушійних сил економічного розвитку виступає міжнародна торгівля, яка є сферою міжнародних економічних відносин і являє собою сукупність зовніш-

ньої торгівлі товарами, послугами, а також продукцією інтелектуальної праці всіх країн світу. Сьогодні її питома вага складає 80% усіх міжнародних відносин.

Для окремої країни участь у міжнародній торгівлі набуває форми зовнішньої торгівлі, тобто це торгівля однієї країни з іншими країнами світу, яка складається з двох зустрічних потоків товарів та послуг: оплачуваного вивезення (експорту) та ввезення (імпорту).

Міжнародна торгівля – це торгівля між резидентами різних країн, якими можуть виступати фізичні та юридичні особи, фірми, ТНК, некомерційні організації тощо. Вона передбачає добровільний обмін товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці між сторонами торговельної угоди [2].

Залежно від предмету та характеру здійснення зовнішньоторговельних операцій існують різноманітні форми міжнародної торгівлі. Найчастіше їх класифікують за двома ознаками – предметом торгівлі та методами здійснення взаємовідносин між партнерами. Відносно предмета торгівлі виокремлюють чотири форми міжнародної торгівлі, що наведені на рис. 1.

Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємними реаліями політичного сьогодення, а європейські орієнтири набули практичного втілення у низці рішень та дій і української держави, й офіційних органів ЄС.

Процеси інтеграції національної економіки у світове господарство супроводжуються низкою ендогенних та екзогенних чинників, які мають гальмівний вплив. За основними зовнішніми чинниками, що ускладнюють та обмежують право України входити у світове господарство як повноправного партнера є [1]:

– посилення міжнародної конкуренції на товарних ринках, низька конкурентоспроможність української продукції;

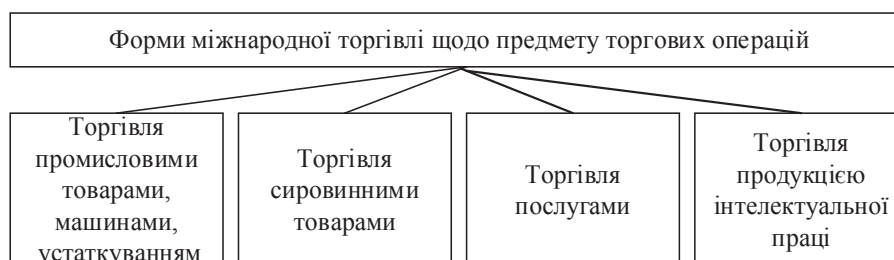

Рис. 1. Форми міжнародної торгівлі щодо предмету торговельних операцій

– нові вимоги споживачів до якості товарів (з огляду на це цінові фактори стали вторинними, а фактори новітніх технологій та гарантії якості продукції – первинними);

– застосування країнами-конкурентами форм протекціонізму та дискримінація українських експортерів, зокрема, ускладнення процедури сертифікації продукції;

– складність входження в міжнародне співробітництво через невідповідність міжнародним стандартам захисту прав інтелектуальної власності.

Після підписання політичної частини Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною на саміті Україна – ЄС 21 березня 2014 року обидві сторони підписали економічну частину угоди 27 червня 2014 року [4].

Угода про Асоціацію містить положення про Глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (ГВЗВТ). ГВЗВТ забезпечить Україні умови для модернізації її торговельних відносин, а для економічного розвитку шляхом відкриття ринків та поступової ліквідації митних тарифів та квот, та всеохоплюючого процесу гармонізації законів, норм та правил у різних сферах, пов'язаних із торгівлею. Це створить умови для приведення ключових секторів економіки України у відповідність до стандартів ЄС.

Міжнародна торгівля товарами та послугами має вагомe значення для будь-якої країни світу, а окремі держави отримують левову частку доходів завдяки експорту до інших країн.

Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами та послугами з країнами ЄС представлена на рис. 2.

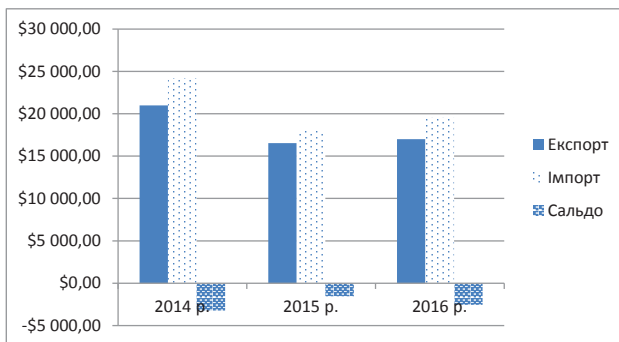

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС за 2014–2016 рр.

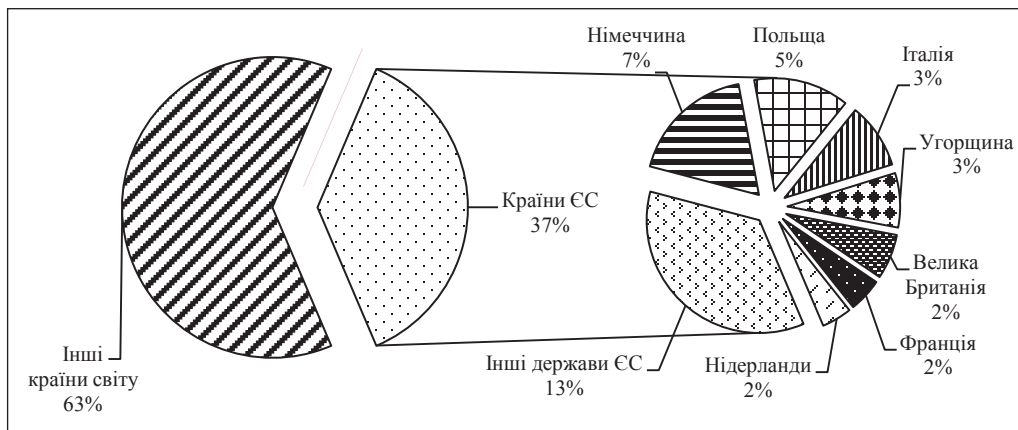

Рис. 3. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами України за 2016 р.

З рис. 2 видно, що у 2014–2016 рр. імпорт перевищував експорт, але простежується позитивна динаміка до скорочення від'ємного сальдо у 2015 р., і у 2016 р. воно складало -2546,4 млн. дол. США. Незважаючи на це, протягом усього періоду зменшувались загальні обсяги експорту та імпорту: у 2015 р. експорт зменшився в порівнянні з 2014 р. на 19192,9 млн. дол. США, а імпорт – на 16225,6 млн. дол. США.

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами України за 2016 р. наведена на рис. 3.

Рис. 3 показує, що ЄС залишається одним із основних торговельних партнерів України, питома вага якого склала 37%.

Для багатьох розвинених країн характерним є низький рівень концентрації експорту, тобто, ці держави володіють досить широким експортним кошиком, що дозволяє їм гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури. Проаналізуємо, яка ситуація в цьому контексті склалася в Україні.

Інструментом, який дозволяє найбільш просто здійснити аналіз спеціалізації держави на світових ринках та оцінити її переваги, є індекс виявлених порівняльних переваг (revealed comparative advantage), який ще називають індексом Баласса [3]:

$$RCA_i = \frac{X_{ij}/X_{rj}}{X_{iw}/X_{rw}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – обсяг експорту товару (або товарної групи) і країни j ;

X_{rj} – загальний обсяг експорту країни j ;

X_{iw} – обсяги експорту товару (або товарної групи) і усіма країнами світу;

X_{rw} – загальний обсяг світового експорту.

Даний індекс демонструє результат співвідношення питомої ваги експорту окремої галузі у загальному обсязі експорту країни, що аналізується, до питомої ваги експорту галузі в загальному обсязі світового експорту. У випадку перевищення значення даного індексу за 1 порівняльна перевага вважається виявленою, тобто сектор чи галузь загалом є відносно спеціалізованою в експорті досліджуваної галузі.

Дослідження показують, що згідно з індексом Баласса порівняльні переваги країни щодо певного товару (групи товарів) можна поділити на 4 типи (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування порівняльної переваги країни в продукції галузі за індексом Баласса [3]

Значення RCA	Зміст діапазону обмежень
(0;1]	Відсутність порівняльної переваги в експорті продукції галузі
(1;2]	Слабка порівняльна перевага в експорті продукції галузі
(2;4]	Істотна порівняльна перевага в експорті продукції галузі
> 4	Сильна порівняльна перевага в експорті продукції галузі

Таблиця 2

Індекс Баласса для узагальнених груп товарів експорту України до країн ЄС за 2012–2016 рр.

Група товарів	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Живі тварини; продукти тваринного походження; готові харчові продукти; продукти рослинного походження	3,12	3,49	2,84	2,57	2,44
Алкогільні і безалкогольні напої; тютюн і промислові замітники тютюну	0,04	0,06	0,04	0,17	0,17
Деревина і вироби з деревини; маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,94	0,91	1,66	2,46	3,70
Мінеральні продукти	4,53	3,01	2,21	1,26	1,05
Жири та олії тваринного або рослинного походження	32,18	33,84	24,67	9,90	21,46
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,57	0,56	0,33	0,27	0,36
Різні промислові товари	0,25	0,22	0,17	0,14	0,19
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,60	0,50	0,39	0,30	0,33
Вироби з каменю, гіпсу, цементу; недорогоцінні метали та вироби з них	4,84	4,08	2,61	2,35	2,78
Текстильні матеріали та текстильні вироби; взуття, головні убори, парасольки	2,80	3,92	2,09	3,14	4,11

Джерело: розраховано на основі джерел [3; 5]

Розрахуємо індекс Баласса за статистичними даними експорту України та ЄС. В табл. 2 наведено результати розрахунків значень індексів Баласса за 2012–2016 рр.

Отже, з табл. 2 видно, що відсутність порівняльної переваги в експорті України на ринок країн ЄС в 2016 р. прослідковується за такими групами товарів як: алкогольні і безалкогольні напої, тютюн і промислові замітники тютюну; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; різні промислові товари та машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби. Слабку порівняльну перевагу мала група товарів – мінеральні продукти. Істотна та сильна порівняльна перевага прослідковується за такими групами товарів як: живі тварини, продукти тваринного походження, готові харчові продукти, продукти рослинного походження; деревина і вироби з деревини, маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; жири та олії тваринного або рослинного походження; вироби з каменю, гіпсу, цементу, недорогоцінні метали та вироби з них; текстильні матеріали та текстильні вироби, взуття, головні убори, парасольки. Таким чином, саме ті товари, у яких Україна має перевагу, і становлять основу нашого експорту до ЄС – зернові, насіння соняшнику та соняшникова олія, деревина та вироби з деревини, м'ясо та м'ясні заготовки, молочні продукти, овочі та фрукти, цукор, цукрові заготовки та мед, корми для тварин, руди, шлак і зола та чорні метали.

Показником, що демонструє адекватність розрахованого індексу Баласса, є індекс Хілмана [9]:

$$\frac{1 - \frac{X_{ij}}{X_{iw}}}{\frac{X_{ij}}{X_{rj}} \left(1 - \frac{X_{rj}}{X_{rw}}\right)} > 1, \quad (2)$$

де X_{ij}/X_{iw} – рівень ринкової влади країни j на світовому ринку галузі i ;
 X_{ij}/X_{rj} – рівень спеціалізації експорту країни j в галузі i ;
 X_{rj}/X_{rw} – частка експорту країни j в світовому експорті.

Даний індекс вказує на те, чи зростання рівня експорту певного товару аналізованої країни призводять до відповідного зростання індексу Баласса. Якщо індекс Хілмана є більшим за одиницю, то індекс Баласса може використовуватись як індикатор порівняльної переваги країни у певному товарі (групі товарів).

У табл. 3 наведено розрахунки індексу Хілмана для узагальнених груп товарів експорту України за 2016 р.

Отже, з табл. 3 видно, що для усіх товарних груп розраховані значення індексу Хілмана відповідають умові нерівності (2). Більшість товарних груп співпадають з індексом Баласса. Станом на 2016 р. Україна мала найбільшу відносну перевагу в експорті жирів та олій тваринного або рослинного походження; шкур необроблених, шкіри вичищеної, деревини і виробів з деревини; маси з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; живих тварин, продуктів тваринного походження, готових харчових продуктів та продуктів рослинного походження.

Індекс Хілмана для груп товарів експорту України до країн ЄС за 2016 р.

Група товарів	2016 рік
Живі тварини; продукти тваринного походження; готові харчові продукти; продукти рослинного походження	8,66
Алкогільні і безалкогольні напої; тютюн і промислові замітники тютюну	3,19
Деревина і вироби з деревини; маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	11,70
Мінеральні продукти	2,27
Жири та олії тваринного або рослинного походження	11,85
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1,58
Різні промислові товари	1,03
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1,50
Вироби з каменю, гіпсу, цементу; недорогоцінні метали та вироби з них	3,05
Текстильні матеріали та текстильні вироби; взуття, головні убори, парасольки	5,41

Джерело: розраховано на основі [5; 6]

Висновки і пропозиції. В роботі розкрито теоретичні основи організації зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС показав, що останній залишається одним із основних торговельних партнерів України, питома вага якого у 2016 р. склала 37%. Експортна спеціалізація України виражена доволі сильно, причому більшість галузей, за якими наявна відносна перевага на ринку ЄС, є сировинними,

що є одним із факторів гальмування технологічного розвитку країни. Проведене дослідження показує, що торговельна спеціалізація України є більш-менш сталою, але особливо різкі зміни експортних статей відбулися за 2015–2016 рр., з огляду на складну економічну ситуацію в країні. Розуміння власних потенційно сильних сторін може стати підґрунтям для розробки ефективної стратегії розвитку, що обов'язково повинно мати наукову основу.

Список літератури:

1. Вишинська Т.Л. Сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в Україні / Т.Л. Вишинська, О.В. Генералов, І.М. Севрук // Scientific Journal «Science Rise». – 2015. – № 3/3(8). – С. 41–45.
2. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля : підруч. для студ. вищ. навч. закл. [Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.І. та ін.]; За редакцією Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, М.І. Барановської [4-те вид.] – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 441 с.
3. Маркович І.Б. Спеціалізація експортних товарних груп як одна з характеристик торговельного потенціалу держави / І.Б. Маркович // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 10(172). – С. 43–50.
4. Угода про Асоціацію між ЄС та Україною / «Короткий посібник з Угоди про Асоціацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf.
5. DG Trade Statistical Guide // European Commission. – Luxembourg: Publications.
6. Statistics // United Nations Conference on Trade and Development // unctad.org.

Тохтамыш Т.А., Мирошніченко Я.Н.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕС

Аннотация

В работе раскрыты теоретические аспекты организации внешней торговли со странами ЕС. Определено, что в зависимости от предмета существуют такие формы международной торговли: торговля промышленными товарами, машинами, оборудованием; торговля сырьевыми товарами; торговля услугами и торговля продукцией интеллектуального труда. Для анализа специализации государства на мировых рынках и оценки ее преимуществ используется индекс выявленных сравнительных преимуществ, то есть Индекс Баласа.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешняя торговля, экспортная специализация, индекс Баласса.

Tokhtamysh T.A., Miroshnychenko Y.N.

Kharkov State Technical University of Civil Engineering and Architecture

UKRAINE-EU TRADE AND ECONOMIC COOPERATION

Summary

The theoretical aspects of the organization of foreign trade with the EU countries are disclosed. It is determined that, depending on the subject, there are such forms of international trade: trade in industrial goods, machinery, equipment; trade in commodities; trade in services and trade in intellectual products. To analyze the specialization of the state in world markets and assess its advantages, the index of the identified comparative advantages, that is, the Balassa index, is used.

Keywords: export, import, foreign trade, export specialization, the Balassa index.